

Kučera, Bohumil

Pokus o vytvoření "dělnické vlády" v Německu (rok 1923)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná.
1961, vol. 10, iss. G5, pp. [147]-165

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111435>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BOHUMIL KUČERA

POKUS O VYTVOŘENÍ „DĚLNICKÉ VLÁDY“
V NĚMECKU (ROK 1923)

Myšlenka nových forem přechodu k socialismu, vytyčená XX. sjezdem KSSS na základě zkušeností dělnické třídy po II. světové válce, nabývá v mnoha zemích stále konkrétnější podoby a současně větší přitažlivosti pro všechny pracující. Otázka forem přechodu od kapitalismu k socialismu je klíčovou otázkou v taktice revolučního dělnického hnutí v celé jeho historii. Zvláště významné jsou v tom směru zkušenosti z prvního období Komunistické internacionály.

Po vytvoření Komunistické internacionály v roce 1920 ukázal V. I. Lenin, že komunistická taktika nemůže být šablonou, které by se používalo ve všech zemích stejně a jednotně. Národnostní rozdíly a různost podmínek v jednotlivých zemích si vyžadají takové uplatňování hlavních zásad komunismu (sovětská moc a diktatura proletariátu), při němž by se k těmto rozdílům přihlíželo. Hlavní úkol tohoto období byl již převážně splněn. Vznikly komunistické strany nového typu a tak byla získána avantgarda dělnické třídy. To však k vítězství nestačilo: „Nyní je třeba soustředit všechny síly, všechnu pozornost na další krok, který se zdá a z jistého hlediska je méně důležitý, zato však je prakticky bližší praktickému řešení úkolu, a to najít formu přechodu nebo přiblížení se k proletářské revoluci“.¹

Tato Leninova idea se pak ztělesnila v taktice jednotné fronty a v heslu dělnické vlády. K jedinému pokusu o vytvoření dělnické vlády došlo na podzim 1923 v Německu: v Sasku a Duryňsku. I když tento pokus skončil nezdarem, bude zajímavé sledovat tehdejší události a získat zde zkušenosti a mnohé poučení. Je přirozené, že je nutno stále mít na mysli rozdílnost tehdejší hospodářské a politické situace i stupeň uvědomění dělnické třídy. Mezinárodní poměr sil, stejně jako poměr sil mezi proletariátem a buržoazií, jak v jednotlivých zemích, tak ve světovém měřítku byl zcela jiný než dnes.

Zkušeností německé dělnické třídy bylo využito mezinárodním dělnickým hnutím. Na jejich základě vyhnuly se komunistické strany řadě chyb v letech třicátých, v době vytváření taktiky lidové fronty a boje za vládu lidové fronty. Jiří Dimitrov na VII. kongresu Komunistické internacionály v roce 1935 hodnotil německé zkušenosti z roku 1923 jako varovný příklad pro „zostření naší bdělosti k nebezpečí úchylek vpravo i vlevo od bolševické linie...“²

V roce 1920 ve většině evropských zemí stály v čele dělnické třídy již skutečné proletářské revoluční strany — strany komunistické. Nové komunistické strany, třebaže značně početné, nestačily na úkol přípravy revoluce, zejména v době poklesu revoluční vlny. Přes svou početnost představovaly jen předvoj dělnické třídy. Značná její část setrvala ve stranách II. a „dvaapůlté“ internacionály a ještě větší byla vůbec neorganizována. „Jen s předvojem nelze zvítězit. Zasadit do rozhodujícího boje jen samotný předvoj, dokud celá děl-

nická třída, dokud široké masy nezaujaly pozici buď přímé podpory, nebo aspoň blahovlnné neutrality vůči němu a naprosté neschopnosti podporovat jeho odpůrce, by bylo nejen hloupostí, ale zločinem.⁴³

III. kongres Komunistické internacionály si toho byl dobře vědom a vytyčil známé heslo *K masám*. Úlohu získat většinu dělnické třídy vyjádřil ve svých tézích „O taktice“: „Dobytí rozhodujícího vlivu na většinu dělnické třídy, zavedení jejich rozhodujících částí, do boje je nyní nejdůležitější úkol KI“.⁴⁴ Již zde byly obsaženy základní myšlenky jednotné fronty, tak, jak je později formulovalo v roce 1921 prosincové plénum rozšířené exekutivy Komunistické internacionály v „Tézích o jednotné proletářské frontě“.

Důležitou metodou k získání mas do jednotné fronty proti kapitalismu stal se boj za denní požadavky, až do té doby podceňovaný a opomíjený levicovými živly v komunistických stranách. Ovšem boj za denní požadavky, i když vedený komunistickou stranou, nemohl sám o sobě dovést dělnickou třídu ke svržení kapitalismu. Přitom nebylo možno stanovit jako cíl přímo diktaturu proletariátu, protože většina dělnictva nebyla dosud tak uvědomělá, aby za její vytvoření šla do boje. Bylo nutné dát společnému boji cíl pochopitelný širokým masám. A tím se stalo heslo dělnické vlády, poprvé vytyčené na zasedání exekutivy Komunistické internacionály v červnu 1922 a přesně formulované IV. kongresem KI v prosinci 1922.

Politickým cílem společných bojů v jednotné frontě se stalo vybudování dělnické vlády. Šlo o vládu utvořenou z komunistů a zástupců reformistických dělnických stran, případně i zástupců pracujícího rolnictva. Takové vlády ... neznamenají ještě diktaturu proletariátu, ba nejsou ani historicky nezbytné nutným přechodem k diktatuře, ale jestliže se někde vytvoří, jsou důležitým východiskem k vybojování takové diktatury ...⁴⁵

Taková vláda mohla vzniknout jen tam, kde moc buržoazie byla značně otřesena, např. politickou a hospodářskou krizí. Komunisté přitom do ní vstoupí jedině tehdy, mají-li záruku, že povede boj proti buržoazii. Dělnická vláda se musí opírat nejen o parlament, ale o vlastní organizace proletariátu.

Z téží IV. kongresu KI „O jednotné frontě“ je zřejmo, že dělnická vláda je přechodný útvar, jenž musí přerůst v diktaturu proletariátu. Jde v podstatě o období revolučně demokratické diktatury dělnictva a rolnictva, jak ji má na mysli Lenin ve své práci „Dvě taktiky sociální demokracie v buržoazně demokratické revoluci“.⁴⁶ Byla to v té době nová forma přístupu k revoluci, odpovídající danému poměru sil a stupni uvědomění mas.

TŘIDNÍ BOJE V NĚMECKU V LETECH 1921–1922

Největšího rozmachu doznala myšlenka jednotné fronty v Německu. Zde totiž byla situace nesporně nejrevolučnější. Německo utrpělo válkou nesmírné hospodářské ztráty, které se ještě zvětšily placením reparací podle podmínek versailleského míru. Buržoazie nebyla ochotna tyto ztráty nésti a zostřeným vykořisťováním a daňovým tlakem přesunovala placení na proletariát. Sama daňovým zatížením unikala a stát kryl své potřeby vydáváním bankovek; to vedlo k hluboké inflaci a stoupenutí cen všech potřeb. Poválečná hospodářská krize situaci jen zhoršovala. Nouze pracujících se zvyšovala den ze dne, stejně jako bída středních vrstev.⁴⁷ Buržoazie ve snaze udržet své výsadní postavení útočila stále ostřeji na politická práva pracujících, orientující se otevřeně na

podporu fašistických organizací. Dělnická třída Německa však již prošla zkušeností ozbrojených revolučních bojů, v nichž byla sice poražena, ale na své revolučnosti neztratila.⁸

Nejvýznamnějším z těchto bojů bylo odražení tzv. Kappova puče. V březnu 1920 se pokusily monarchistické živly o násilný převrat. Obsadily vojensky 13. III. 1920 Berlín a vyhlásily vládu, v jejímž čele stál konzervatívec W. Kapp. Sociálně demokratická vláda z Berlína uprchla.

Komunistická strana však odpověděla na puč generální stávkou, která zachvátila masově celé Německo. Během stávky se dělníci ozbrojili a utvořili Rudé gardy. Ozbrojení dělníci odrazili vojenské síly pučistů, a tak puč již 17. III. ztroskotal. Dělnické jednotky ovládly vojensky celou rýnsko-vestfálskou průmyslovou oblast. Když se sociálně demokratická vláda vrátila, odmítli dělníci se odzbrojit, dokud pučisté nebudou potrestáni a dokud nebudou splněny některé hospodářské požadavky. Dohodou uzavřenou v Bielefeldu slíbila vláda pučisty potrestat a do oblastí obsazených dělníky nevysílat vojenské jednotky. Jakmile však dělníci složili zbraně, sociálně demokratická vláda proti nim vyslala tytéž pučistické vojenské síly, které právě odrazili, a rozpouštěla proti dělnickým bojovníkům přímo bestiální teror.

I když značná část pracujících věřila dosud sociální demokracii, počala nyní uprostřed prohlubujícího se útlaku a bídy ztrácet důvěru v reformistické vůdce podporující buržoazii.

Komunistická strana Německa (v dalším KSN) správně uvážila situaci a jako první ze stran KI přišla s myšlenkou jednotné proletářské fronty. Otevřeným dopisem ze 7. I. 1921 obrátila se na sociálně demokratickou stranu a na reformistické odborové organizace s nabídkou společného boje za požadavky pracujících (úprava mezd a penzí, snížení životních nákladů, opatření potravin, odzbrojení fašistických organizací, vytvoření proletářské obrany, amnestie politických deliktů apod.). Sám V. I. Lenin nazval tento dopis vzorným politickým krokem KSN: „Vzorným jako první akt praktické metody ke skutečnému získání většiny dělnických mas.“⁹

Přestože reformističtí vůdcové společný boj odmítli (jako ještě mnohokrát později), byl učiněn rozhodný krok k masám, které začaly uvažovat o společném boji za zmírnění nouze a o neochotě svých vůdců k boji. Ostré třídní boje, četné stávky, tvrdý postup měšťácké justice proti účastníkům březnových bojů z roku 1921, zhoršování hospodářské situace a růst kontrarevoluce ve formě fašistických organizací (Orgesch, Rossbach aj.), zejména v Bavorsku, stupňovaly v masách touhu po společném postupu.

Prosincové „Těže o jednotné proletářské frontě“, vydané KI, daly i KSN směrnicí pro její další postup a práci. Uložily všem komunistickým stranám usilovat o dosažení co největší akční jednoty proletariátu při praktických akcích mas pracujících, zabezpečovat ji organizačně, zachovat vždy samostatnost jednání, úplnou nezávislost a právo vyjadřovat vždy své mínění o politice všech organizací dělnické třídy. Těže ukázaly i nebezpečí taktiky jednotné fronty, především možnost sklouznutí k bezzásadovým koalicím se sociální demokracií a vytváření bloků, v nichž by slabé komunistické strany mohly ztratit svou samostatnost a vedení.

Boj KSN za jednotnou frontu nabýval na síle se zhoršující se politickou i hospodářskou situací Německa. Započal útok na osmihodinový pracovní den, pokles marky denně pokračoval, stoupala drahota a zostřoval se daňový tlak

na pracující. Stoupal i teror proti dělnictvu. Kontrarevoluce sílila pod přímou patronací koaliční vlády. Zejména v Bavorsku a Východním Prusku vznikaly polovojenské organizace nacionalistického a monarchistického charakteru,¹⁰ byla organizována „černá“ reichswehr, docházelo k atentátům a útokům na dělnictvo a na jeho shromáždění.

KSN se zpočátku dopouštěla chyby, která se tehdy při úsilí o jednotnou frontu vyskytovala obecně. Spokojovala se dohodami s vedením sociální demokracie, aniž přitom samostatně organizovala vlastní akce. Sociálně demokratičtí vůdcové pak pravidelně své dělnictvo do boje nevedli a společné akce ztroskotaly, nebo končily neúspěchem pro neúčast sociálně demokratických dělníků. Bylo to tvoření jednotné fronty shora, aniž se KSN zároveň obracela na masy sociálně demokratických dělníků a získávala je k společnému boji.

Rada soudruhů kritizovala takové jednání již na zasedání ústředního výboru KSN dne 23. VII. 1922, kde bylo také dohodnuto, že kromě jednání s vedením sociálně demokratické strany napříště „... strana musí rozvinout též během těchto jednání samostatně nejsilnější iniciativu k mobilizaci mas“.¹¹ Další činnost KSN v tomto směru byla již úspěšnější. KSN dokázala smelit dělnictvo všech politických směrů ve zvláštní orgány jednotné fronty: závodní rady, kontrolní výbory a později proletářské obrany či proletářské setniny. Masy totiž byly přístupné myšlence společných bojů a mnohdy se jich živelně účastnily. Poněvadž nebylo možno počítat s tím, že sociálně demokratičtí vůdcové do těchto bojů své členy povedou, bylo nutné, aby si jednotná fronta vytvořila vlastní orgány, které by její akce prováděly a vedly.

Významnou úlohu sehrálo zde hnutí závodních rad (Betriebsräte). Dělnické rady měly v Německu svou tradici již od listopadových dnů 1918, kdy vznikly jako orgány boje i na mnoha závodech. Po lednové porážce v roce 1919 nebylo možno dělnické rady z mysli proletářů vymazat. Buržoazie je raději legalizovala zákonem, ovšem tak, aby setřela jejich revoluční charakter. Zákon jim vymezil tak úzkou kompetenci, že se staly orgánem, jenž zprostředkovával řešení hospodářských sporů mezi zaměstnavateli a dělníky v rámci buržoazního pracovního práva. Sloužily převážně zaměstnavatelům a byly ovládnuty a řízeny reformistickým Všeobecným německým odborovým svazem.¹²

Důležité však bylo, že byly voleny všemi dělníky a soustřeďovaly na závodech všechny pracující nejrůznějšího politického zaměření. Byly širokou masovou organizací, sdružující asi 20 miliónů pracujících.

V době dostavujících se bojů dostávaly se do čela rad revolučně smýšlející dělníci, namnoze komunisté. Rady se rychle radikalizovaly a stávaly se důležitým nástrojem třídního boje. Organizovaly boje proti zaměstnavatelům a vykořisťování a přitom daleko překračovaly rámec legality a úkolů, které jim buržoazie vyhradila. KSN se orientovala na jejich ovládnutí a měla zde značné úspěchy. Správně v nich viděla možnost nehlubšího proniknutí do dělnických mas.

Zrevolucionizované závodní rady se pak stavěly do čela všech bojů. Toto revoluční hnutí zasáhlo více než 5000 závodních rad. Důležité bylo, že mezi nimi byly i závodní rady právě těch 2000 německých závodů, které patřily mezi velkopodniky, tj. měly více než 1000 zaměstnanců.

Všeobecný německý odborový svaz, jenž závodní rady řídil, nehájil však dělnické zájmy. Proto si závodní rady v jednotlivých obvodech počaly tvořit vlastní vedení, výbory závodních rad. Tak vznikly výbory závodních rad např.

v Berlíně, zemské výbory na Wasserkante, v Porýní-Vestfálsku, Sasku, Duryňsku, středním Německu, Bádensku, Falcí, Lužici, Východním Prusku a městské výbory v Hannoveru, Magdeburku.¹³ Z podnětu berlínského výboru závodních rad se sešel 23. XI. 1922 v Berlíně kongres revolučních závodních rad. Ten se usnesl na „Programu záchrany dělnické třídy“, obsahujícím požadavky na přesunutí všech břemen na bohaté, zajištění existence pracujících, rozšíření jejich politických práv apod. Vědom si toho, že tento program nemůže uskutečnit žádná buržoazní vláda, žádal utvoření „dělnické vlády“, která opřena o závodní výbory, kontrolní výbory a proletářské setniny by zajistila ozbrojení proletariátu, odzbrojení buržoazie a zavedla kontrolu výroby.¹⁴ Již zde se objevují typické požadavky programu dělnické vlády tak, jak je stanovil IV. kongres KI.

Snad nejmasovější institucí jednotné fronty vzniklou z podnětu KSN se staly kontrolní výbory, sdružující kromě komunistů dělníky i drobné městské vrstvy nejrůznějšího politického zaměření. Kontrolní výbory byly zakládány v městech a obcích jednak jako orgány boje proti kontrarevoluci, jednak jako orgány obyvatelstva v boji proti drahotě a lichvě. V boji za zlepšení zásobování pracujících byla jejich hlavní činnost a zde se nejlépe uplatnily. Získaly si důvěru a podporu nejširších mas. Výbory prováděly kontroly zásob zboží v obchodech, zabavovaly zatažené zboží a rozdělovaly je za úřední ceny pracujícím, kontrolovaly dodržování cen apod. V některých místech, opřeny o masy, jež v nich viděly záchránce před hladem, prováděly svou činnost zcela legálně, trpěny úřady, které byly proti nim bezmocné. Přestože byly tyto kontrolní výbory říšskou vládou v únoru 1922 zakázány, pokračovaly většinou ve své činnosti, zejména tam, kde došlo k bojům a stávkám. Na výzvu KSN z 15. X. 1922 se počaly masově vytvářet další výbory. V jejich čele stáli převážně komunisté.

Vedle kontrolních výborů vznikaly dělnické obrany a později proletářské setniny. Akce kontrolních výborů vedly často ke srážkám s policií, případně s fašistickými organizacemi. Dělníci proto vytvářeli zvláštní oddíly, které chránily a kryly činnost kontrolních výborů, poskytovaly dělnickým demonstracím ochranu před útoky policie, a dělnickým projevům a organizacím záštitu před útoky fašistických reakčních skupin. Z těchto obran se později vyvinuly proletářské setniny. V nich vedle komunistů byli zastoupeni sociální demokraté i bezpartijní. Sociální demokracie však svým členům zakazovala do nich vstupovat.

Proletářské setniny vznikaly především na závodech velkých měst a průmyslových středisek. Nejvíce se rozšířily v Sasku a Duryňsku; zde sestávaly z komunistů a sociálních demokratů. V Porýří v nich byli převážně komunisté. Vytvářely se i jinde, např. ve Württembersku, Berlíně, v okrese Wasserkante. Zde byly téměř výlučně komunistické, zejména tam, kde měli sociální demokraté silné pozice (Hamburk, Hannover). Přes zákaz pruského ministra vnitra, sociálního demokrata Seweringa v lednu 1923 — jemuž následovaly i zákazy jiných zemských vlád — vytvářely se proletářské setniny stále a zasahovaly do politických bojů.¹⁵

Za třídních bojů si proletariát vytvářel své vlastní orgány, které často daleko překračovaly svou činností rámec buržoazní legality a samy se chápaly moci na některých úsecích, které náležely buržoaznímu státu. Přejímaly jeho funkce ještě před dobytím moci proletariátem. Buržoazní pořádek se rozpadal.

Za prohlubující se hospodářské i politické krize v Německu začal boj o moc mezi buržoazií a proletariátem.

Strana dosahovala značných úspěchů ve vytváření akční jednoty dělnické třídy. V jejím vedení se však již tehdy projevoval vliv Brandlera, později odhaleného zrádce, jenž kolem sebe soustředil skupinu lidí podléhajících oportunistickému pojetí jednotné fronty. V jednotné frontě viděli jen koalici se sociální demokracií, která umožní pokojnou evoluci, bez revolučních zvrátů a výkyvů. Podlehli sami zcela iluzi legality a touto iluzí oslabovali revoluční hnutí mas. I když ještě v této době se jejich mylné pojetí nijak zvláště neprojevovalo, najdeme již zde vysvětlení, proč později v době největšího revolučního vzestupu v Německu, v létě 1923, nedovedla KSN využít příznivé situace k dosažení vítězství proletariátu.

Zároveň s tím, jak narůstalo revoluční hnutí mas a vytvářela se jednota proletariátu začínala se na pořad dne dostávat vrcholná akce jednotné fronty: otázka dělnické vlády.

Heslo dělnické vlády jako cíle bojů jednotné proletářské fronty se vyskytuje poprvé na zasedání rozšířené exekutivy Komunistické internacionály v červenci 1922. Názory na dělnickou vládu uvnitř KSN nebyly nijak jednotné. Zatímco většina viděla v dělnické vládě koalici s jinými dělnickými stranami, s cílem prosazovat zájmy dělnické třídy, vystupovala ve straně značná opozice, chápací dělnickou vládu jako synonymum diktatury proletariátu. Tato nejasnost ztěžovala boj, a to tím spíše, že zostření politické a hospodářské krize stavělo boj o moc v Německu na pořad dne.¹⁶

Všemi těmito problémy se zabýval III. (8.) sjezd KSN, konaný ve dnech 28. I. až 1. II. 1923 v Lipsku. Ani sjezd však nenašel správné řešení. Svými usneseními jen taktiku jednotné fronty a dělnické vlády oportunisticky zkreslil a působil tak na další vývoj nepříznivě. Sjezd pojal správně bojová opatření jednotné fronty, ale mylně se domníval, že v Německu použití taktiky jednotné fronty závisí na „navázání na iluze, předsudky a potřeby širokých mas sociálně demokratických dělníků“. Muselo však být jasno, že i když je třeba hájit potřeby širokých mas, je právě smyslem jednotné fronty všechny sociálně demokratické iluze mas rozbít a odstranit.

Je jen pochopitelné, že při tomto pojetí nemohl být správný ani názor na dělnickou vládu. Lipský sjezd se dohodl na tomto vymezení dělnické vlády: „Dělnická vláda není ani diktatura proletariátu, ani pokojná parlamentní cesta k ní. Je to pokus dělnické třídy provádět dělnickou politiku v rámci měšťácké demokracie a především jejími prostředky, opírající se o proletářské orgány a proletářské masové hnutí, zatímco diktatura proletariátu demokratické státní aparát vědomě rozbíjí, aby ho nahradila proletářskými třídními orgány“.¹⁷

Jde o zásadní nepochopení dělnické vlády jako přístupu k proletářské revoluci, jak měl na mysli IV. kongres KI. Dělnická vláda se nikdy nemohla omezit na rámec měšťácké demokracie a musela ho vědomě překročit, jakmile se naskytla příležitost k tomu, aby změnila sebe samu v diktaturu proletariátu. Otázku revolučního přerůstání v diktaturu proletariátu zřejmě III. sjezd KSN nepochopil. I když další ustanovení rezoluce jsou převážně správná a mluví dokonce o tom, že „dělnická vláda bude donucena k překonání odporu buržoazie překročit rámec měšťácké demokracie“, jako celek je rezoluce nesprávná, rozporná a musela při praktickém použití vést nezbytně k oportunismu. Je jisté zajímavé, že působil nejen uvnitř KSN a v Německu, ale vedla k oport-

tunismu i mimo Německo, tím pak pronikala do mezinárodního dělnického hnutí. Působila i na vývoj v Komunistické straně Československa a téměř doslovně se její tvrzení objevilo v rezoluci I. řádného sjezdu KSČ o jednotné frontě a dělnické vládě. I zde působila nemalé zmatky a těžkosti.¹⁸

Již na sjezdu v Lipsku projevila se proti takovému pojetí značná opozice. Delegatione okresů Berlín—Brandenburg, Wasserkante—Hamburk, Střední Porýní, Hesensko—Frankfurt, Lužice podaly odlišné návrhy rezolucí o jednotné frontě a dělnické vládě. Tyto návrhy obsahovaly podstatně správnější vyjádření dělnické vlády.¹⁹ Přestože řada soudruhů vystoupila v diskusi a hájila pojetí dělnické vlády jako přechodu k diktatuře proletariátu (Thälmann, Pieck, Ulbricht a další), část diskutujících zastávala vysloveně levou úchytku, spatřujíc v dělnické vládě již samu diktaturu proletariátu (Maslow, Fischerová). Zřejmě z obav před levičáctvím většina delegátů přijala (118 hlasy proti 59) rezoluci, která byla výrazem oportunistického pojetí dělnické vlády.

Vyvrcholení boje

Rok 1923 se stal v Německu rokem rozhodujícího zlomu, kdy vyvstala otázka boje o moc. V listopadu 1922 padla Wirthova vláda, skládající se ze zástupců maloburžoazie a sociální demokracie, provádějící politiku plnění rozhodnutí versailleského míru na účet proletariátu. Byla vystřídána vládou Cunovou, vládou zástupců těžkého průmyslu, trustů a monopolů, podporovanou sociální demokracií.

Tato vláda přešla k politice odporu proti versailleskému míru. Ne ovšem ve snaze ulehčit pracujícím. Versailleským mírem bylo odtrženo Alsasko od Německa. Byla tak odtržena alsaská ruda od porúrského uhlí. Porúrské uhlí potřebovalo alsaskou rudu a alsaská ruda porúrské uhlí. Němečtí průmyslníci vedli jednání s francouzskými podnikateli o vytvoření společného montánního trustu, jenž by oba zdroje surovin sjednotil. K dohodě nedošlo, protože francouzští kapitalisté požadovali v novém trustu majoritu a Němci ji nebyli ochotni postoupit. Cunova vláda s úmyslem vykonávat nátlak a donutit francouzské kapitalisty k dohodě, přestala vůbec plnit reparace. Neplnění reparací následovala vojenská okupace Porúří, provedená dne 11. ledna 1923 armádou francouzskou a belgickou.

Okupace Porúří se stala pro německou buržoazii dobrým obchodem, jehož výlohy platil německý proletariát. Porúřští uhlobaroni ihned po okupaci vyhlásili pod heslem obrany vlasti pasivní odpor spočívající v tom, že odvolali úřednictvo z dolů a vedoucí síly z dopravy, takže těžba byla zastavena. Německo se tím dostalo ještě do hlubší krize než před tím. Většina německého uhlí a značná část ostatních surovin se těžila v Porúří. Zastavení práce v Porúří ochromilo celý německý průmysl, takže nezaměstnanost a bída nesmírně stouply. Buržoazie na tom nijak neprodělala.

Zisky, které podnikatelům ušly zastavením výroby, hradila jim vláda ve formě „Porúrské pomoci“ a bohatými úvěry pod názvem „Úvěrové pomoci“. Zatímco dělníci zastavených podniků dostávali nepatrnou podporu v bezcenné měně, kapitalisté bohatě čerpali z uvedeně „pomoci“ a získané prostředky ukládali ihned do věčných hodnot (koupě akcií, továren, nemovitostí), nebo je vyváželi do zahraničí, kde za ně nakupovali devizy a ty tam bezpečně ukládali. Takový

únik hodnot zrychloval inflaci a umožňoval kapitalistům zaplatit státu poskytnuté úvěry v několika dnech znehodnocenou měnou. Prostředky získával stát zvyšováním daňového zatížení pracujících.

KSN kladla od počátku tomuto vykořisťování odpor. Ještě před obsazením Porúří svolala mezinárodní konferenci, která se konala v Essenu 6. I. 1923 za účasti komunistických stran Německa, Československa, Francie, Itálie, Anglie, Belgie, Holandska a delegátů Rudé odborové internacionály, Komunistické internacionály mládeže, francouzských i německých odborů. Konference vydala prohlášení proti obsazení Porúří a výzvu k vytvoření mezinárodní jednotné fronty proti kapitalistické ofenzivě a nebezpečí nové války. Již v tomto prohlášení odmítla KSN pokusy německé buržoazie o vytvoření tzv. „národní jednoty“, v níž by dělníci hájili zájmy kapitalistů: „Vaším společným nepřitelem je německý a francouzský kapitalista. Vaší nejnaléhavější povinností boj proti buržoazii vlastní země . . .“²⁰

Za KSČ se konference zúčastnil s. Karel Kreibich, jenž se stal i členem mezinárodního komitě vytvořeného k organizování společného boje. Komitě zahájilo ihned činnost ve všech zemích i mezi vojáky okupačních armád. V agitaci mezi vojáky vynikala německá komunistická mládež.

KSN stála před složitým úkolem: odrazit pokusy německé buržoazie o utvoření „národní jednoty“, která nezbytně vedla k šovinismu, a současně zaměřit boj proti francouzskému imperialismu a zvůli okupačních armád, jejichž velitelská se pokoušela korupcí přimět dělníky k zahájení práce. To se jí v podstatě dařilo. Příkladem je výzva KSN k pracujícím „Porazte Poincarého, v Porúří a Cuna na Sprévě“, v níž se říkalo: „... Do boje proti loupeživému kapitálu Francie. Do boje proti lupičským plánům Poincarého. Do boje proti Stinnesovi, Thyssenovi, Kruppovi a jejich pomocníkům z Cunovy vlády.“²¹

Jestliže reformisté i tentokrát odmítali společný boj, v dělnických masách byla nálada jiná. Říšský výbor závodních rad zahájil boj za dělnickou vládu. Sjezdy závodních rad v Lipsku a v Remscheidu vydaly výzvy k zakládání společných „dělnických obran“ na závodech. Masy měly plnou důvěru ke KSN a šly za ní. V celém Německu se rozhořel boj proti okupaci Porúří, proti fašismu, nebezpečí války a za dělnickou vládu. Výbor závodních rad v Porýní-Vestfálsku dal podnět ke svolání nové mezinárodní konference na ochranu zájmů proletariátu.

Dne 18. března 1923 sešla se mezinárodní konference ve Frankfurtě n. M. za účasti komunistických stran Německa, Francie, Itálie, Československa, Belgie, Holandska, Jugoslávie, Švýcarska, Skandinávie, zástupců Komunistické internacionály, Rudé odborové internacionály, Komunistické internacionály mládeže, sociálně demokratické strany Německa, francouzských odborů a říšského výboru závodních rad. Byla to velmi široká mezinárodní akce, která vytvořila společný orgán pro vedení boje proti přípravě nové války, proti obsazení Porúří, versailleskému míru, fašismu, za propuštění proletářských vězňů, za vytvoření mezinárodních kontrolních výborů, jež by zabránily transportovat zbraně a v Německu za svržení Cunovy vlády a dosazení vlády dělnické.²²

Boj německého proletariátu přešel tak na širokou mezinárodní bázi. Zejména Komunistická strana Francie rozvinula ve své zemi širokou agitaci a řadu demonstrací proti útoku francouzského kapitalismu na německý proletariát. Němečtí soudruzi vystupovali na dělnických shromážděních ve Francii a francouzští soudruzi opět v Německu.

Široké finanční podpory dostalo se německému proletariátu od Mezinárodní rudé pomoci, která shromáždila značné částky sbírkami mezi dělnictvem po celém světě. Stejně tak poskytl hospodářskou pomoc i ruské odborové organizace.

KSČ správně pochopila, že boj v Porúří je bojem celého mezinárodního proletariátu a vyjádřila to v svolání I. řádného sjezdu KSČ k francouzským a německým dělníkům.²³

V Německu se zápas stupňoval den ze dne, rostla vlna stávek a demonstrací, hladových bouří. Cunova vláda nevystačila již s policejní mocí a používala služeb fašistických organizací. Dělnictvo se bránilo dalším vytvářením proletářských setnin. Stále častěji se na dělnických shromážděních objevoval požadavek svržení Cunovy vlády. Boje vedené kontrolními výbory a proletářskými setninami otrásovaly buržoazní vládou. Sociální demokracie nestačila již spolehlivě ovládat své masy, které se pod vedením orgánů jednotné fronty účastnily bojů. Kromě jiného potvrdila to i oslava 1. máje v Berlíně, kde v průvodu KSN pochodovalo v sevřených útvech 25.000 mužů proletářské obrany. Tyto setniny sestávaly nejen z komunistů, ale i ze sociálních demokratů a bezpartijních.²⁴

Přes zákaz proletářských setnin, vydaný znovu 14. května 1923 sociálně demokratickým ministrem vnitra Seweringem, rostly nové proletářské obrany, např. v Bielefeldu, Wolfebütlu, Braunschweigu a Sasku, kde si udržely svou legalitu. Vstupovali do nich i sociálně demokratičtí dělníci, přestože představenstvo jejich strany to zakazovalo. Na pokusy těžkého průmyslu dohodnout se s francouzským imperialismem v otázce Porúří a řešit situaci na účet pracujících prodloužením pracovního dne a zvětšením daňového zatížení odpověděla KSN výzvou k pracujícím, kde ukázala otevřeně východisko z krize: „Skutečnou záchranu pracujících před hrozící katastrofou a bezmezným zotročením může zajistit jedině dělnická vláda, která se opírá o bojovou a obětavou jednotnou frontu a její orgány (závodní rady, proletářské setniny) a získá proletariát dohodových zemí i Sovětů k obraně proletářského Německa.“²⁵

Protestní a stávkové hnutí se rozrostlo v květnu po celém Německu. Nejdále dospělo v Porúří, kde pod vedením KSN stávkovalo 400.000 horníků a hutníků. Velmi se osvědčily kontrolní výbory a proletářské setniny, které zakročující proti útokům fašistických bojůvek přešly samy někde k pouličním bojům a ovládly zcela situaci (např. v Gelsenkirchen).

Ačkoliv tedy poměry byly nanejvýš příznivé pro další rozvíjení boje, ústředí KSN se rozhodlo stávku skončit, když bylo dosaženo dílčích hospodářských úspěchů. Vycházelo přitom z předpokladu, že v ostatním Německu není situace tak příznivá.

Jak mylný byl tento názor, ukázaly již nejbližší dny. V červnu stávkovalo na 100.000 horníků a o něco později 120.000 zemědělských dělníků v Horním Slezsku, v červenci 120.000 berlínských kovodělníků. I v ostatním Německu se projevovalo odhodlání mas bojovat v jednotné frontě za zlepšení situace pracujících a svržení Cunovy vlády. Nálada mas byla více než rozhodná.²⁶ Totéž potvrdil průběh akce „Dne boje proti fašismu“, pořádané KSN dne 29. července 1923. V Německu se této manifestace účastnily milióny dělníků. Vláda se pokusila demonstraci překazit tím, že vydala pro tento den zákaz projevů a průvodů pod širým nebem. KSN, která původně mobilizovala masy s tvrzením, že akci provede, i kdyby došlo k zákazu, v poslední chvíli poněkud ustou-

pila a rozhodla pořádat demonstraci v uzavřených místnostech. Přesto masy se demonstrace zúčastnily a na mnoha místech proběhla živelně i v ulicích měst pod ochranou proletářských setnin (v Porúří a Horním Slezsku). I tato akce byla ukončena, aniž se KSN pokusila ji rozšířit a pokračovat v ní až k vyvolání politické krize.

Proč KSN nedokázala vést pracující až k rozhodnutí přes objektivně příznivou situaci, kdy masy projevíly živelně nespokojenost a odhodlání bojovat a buržoazie se ukázala neschopnou jim v akci bránit?

Bylo tomu tak pro rozpory uvnitř KSN, uvnitř jejího vedení. V čele strany stálo vedení představované pravičáky typu Brandlera a Thalheimera, kteří nechťeli vidět revoluční situaci a dělnickou vládu chápali jako koalici v rámci měšťácké demokracie. Proti nim stála skupina vyslovených levičáků (Maslow, Fischerová), přehližející konkrétní podmínky a žádající okamžitý boj o diktaturu proletariátu. Poctivé dělnické živly Berlína a Hamburku, které se k této opozici přikláněly, nebyly tehdy ještě dost silné, aby prosadily své správné stanovisko, které projevíly na lipském sjezdu.

Spory vedly k názorové nejednotě a k nebezpečí rozbití strany. Znemožňovaly v dané situaci určit správně taktiku strany. Zasáhla proto již na jaře KI a po projednání věci vydala „Rezoluci k taktickým rozporům v KSN“. Tak odstranila nebezpečí a dosáhla dohody o společném postupu. Výsledek byl jen dočasný.²⁷ Rozpor doutnal dále a vedl k mnoha taktickým chybám. Pravičácký směr ve vedení převládal a strana se neorientovala dostatečně na boj. Stanovisko KSN k nadcházející srážce vynikne nejlépe z článku K. Radka „Blížící se bankrot německé buržoazie a úloha KSN“, kde po ocenění situace se uzavírá: „Musíme stranu připravit nejen na to, aby se mohla bránit, nýbrž i na to, aby přešla po úspěšné obraně do útoku, jestliže nepřítel zaútočí. Rozhodnutí však sami nesmíme vyhledávat.“²⁸

Zde je dána celá bezvýhodnost postoje KSN. Strana ví, že nepřítel zaútočí, ale čeká na jeho útok, ncsmí ho v žádném případě předejít a vyhledávat rozhodnutí. Je to stará sociálně demokratická teorie, že dělnická třída může bojovat teprve tehdy až buržoazie sama poruší legalitu.

Podobně A. Thalheimer tvrdí 5. VIII. 1923 (pouhý týden před Cunovou demisí) v „Die rote Fahne“, že některá chystaná opatření dělnické vlády (vyvlastnění věcných hodnot, kontrola výroby apod.) jsou opatření čistě obranná a ne forma útoku proti nepříteli. Je zřejmé, že takové pojetí muselo stranu demobilizovat. A to se dalo v době, kdy sám Thalheimer současně tvrdil: „Že je v Německu občanská válka, není žádnou otázkou...“

I tak však zasedání ÚV KSN dospělo 5.—6. VIII. 1923 k závěru, že je nutné svrhnout Cunovu vládu a navrholo opatření, která byla programem boje za revoluční vytvoření dělnické vlády:

1. Vytvoření jednotné proletářské fronty k dobytí politické moci.
2. Svržení Cunovy vlády a utvoření dělnicko-rolnické vlády, opírající se o vlastní orgány proletariátu.
3. Přesunutí daňového břemena na bohaté a zábor věcných hodnot.
4. Očista státního aparátu od reakčních živlů.
5. K boji proti cizím utlačovatelům se spojit se Sovětským Ruskem.²⁹

V té době bylo revoluční pozdvižení mas na vrcholu. Denně se konaly dělnické demonstrace, proti nimž byla policie bezmocná. Osazenstva velkých závodů domáhala se v četných rezolucích dosazení dělnické vlády. V čele hnutí

stály namnoze závodní rady a jejich výbory, které dělnictvo mobilizovalo. Na mnoha místech se demonstrace slily v jedno se stávkami. V Berlíně stávkovali železničáři a tiskaři, v Hamburku všechny loděnice, stály závody v Lübecku stejně jako středním Německu. Všude znělo heslo „Pryč s vládou bankrotu. Za dělnickou vládu!“ Hnutí nezabránilo ani to, že Cunova vláda vyhlásila pro celou říši výjimečný stav. Shromáždění závodních rad Velkého Berlína odpovědělo na výjimečný stav 1. VIII. 1923 vyhlášením generální stávky pro Velký Berlín a vyzvalo dělnictvo celého Německa k solidaritě. Jako cíle stávky vyhlásilo tyto požadavky:

1. Okamžité odstoupení Cunovy vlády.
2. Zabavení potravin k zajištění výživy pracujících.
3. Uznání proletářských kontrolních výborů.
4. Zrušení zákazu proletářských setnin.
5. Stanovení minimální hodinové mzdy 60 Pf ve zlatě.
6. Práci nezaměstnaným.
7. Zrušení výjimečného stavu.
8. Propuštění politických vězňů.³⁰

K této výzvě se připojila i KSN. Stávka se okamžitě šířila po celém Německu a zachvacovala oblast za oblastí. Její nápor byl takový, že i sociální demokracie dala souhlas k odvolání Cuna, a tak Cunova vláda 12. VIII. 1923 odstoupila. Uprostřed nejvyššího vzplanutí 15. VIII. 1923 však KSN vydala výzvu k ukončení stávky. Na mnoha místech totiž buržoazie pod tlakem revoluční nálady splnila některé hospodářské požadavky. KSN zakolísala v obavě, že nastane odliv hnutí. Místo rozvoje hnutí v boj o moc, jak vyhlásila předtím, vydala nyní společně s Říšským výborem závodních rad výzvu k zastavení boje.

Za podpory sociální demokracie se ihned vytváří Stresemannova vláda, zvaná „vláda velké koalice“. Vedle buržoazních stran byli v ní zastoupeni i sociální demokraté. Tím, že KSN stávku ukončila a poskytla tak buržoazii možnost se konsolidovat, dopustila se jedné z nejtěžších taktických chyb. Objektivní podmínky revoluce zde totiž tehdy byly: masy nechtěly již žít postaru a šly odhodlaně do boje. Buržoazie nebyla v tom okamžiku schopna udržet moc. Stupňování boje mohlo vést k dělnické vládě a k možnosti přechodu v diktaturu proletariátu.

Nová vláda zaútočila proti proletariátu ihned, jakmile zjistila, že boj slábne. Již dne 17. VIII. 1923 rozpustila Říšský výbor závodních rad. Ten sice v činnosti neustal, ale musel odejít z Berlína do Jeny. Na hospodářské situaci se nezlepšilo nic, naopak pokračovala inflace a stoupala bída. KSN zahájila boj znovu za situace značně nepříznivější. V provolání ústředí ukazuje, že nyní jsou jen dvě možnosti: buď vykořisťovaní vybojují revoluční vládu, nebo vykořisťovatelé přejdou k fašistické diktatuře. Prohlášení ústředí uzavírá: „Není daleko čas, kdy se budete muset rozhodnout, zda chcete vybojovat to, co od začátku potřebujete, kontrolní výbory, vyvlastnění věcných hodnot, revoluční dělnicko-rolnickou vládu, či zda se chcete bez boje vrhnout do propasti.“³¹

Mezitím však buržoazie upevňovala dále své postavení. Dne 23. IX. zastavila vláda pasivní odpor v Porúří, když se předtím dohodli němečtí kapitalisté s francouzskými. Říšský prezident Ebers vyhlásil výjimečný stav a moc přešla prakticky do rukou generálů reichswehru. V příslušném nařízení říšského prezidenta se pravilo: „... výkonná moc přechází na ministerstvo říšské obrany, které ji může přenést na vojenské velitele“. V Sasku také byla ihned přenesena

na generála Müllera, jenž okamžitě zakázal demonstrace, tábory lidu a stávký.³² Počátkem října vymohl si Stresemann na Reichstágu zmocňovací zákon, na jehož základě podnikl útok na osmihodinový pracovní den a na mzdy pracujících. Byl to těžký útok na pracující, který znamenal další zblácknutí v době, kdy inflace došla tak daleko, že dolar stál již 220 miliónů marek. Doba zrála a Německo stálo před rozhodnou srážkou.

EKI svolala v září 1923 do Moskvy poradu KSN a pěti největších stran KI, na níž došli zúčastnění k závěru: „... revoluční situace v Německu je již tak zralá, že rozhodný boj je otázkou několika málo týdnů“.³³

Dělnické vlády v Sasku a Duryňsku

Za této krajně revoluční situace došlo v Sasku 11. X. 1923 a v Duryňsku 16. X. 1923 k utvoření dělnických vlád složených ze sociálních demokratů a komunistů.

V lednu 1923 vznikla v Sasku vláda levých sociálních demokratů; komunisté ji ve snaze o jednotnou frontu podporovali. KSN vedla zde kampaň za jednotnou frontu tak obratně, že se jí podařilo získat sympatie většiny sociálně demokratických dělníků a dostat je do opozice proti vlastnímu vedení. Zemský sjezd sociální demokracie Saska v březnu 1923 rozhodl většinou 90 hlasů proti 30 hlasům odmítnout napříště jakoukoli koalici s buržoazií a vytvořit dělnickou vládu společně s komunisty. V důsledku toho došlo k jednání mezi KSN a sociálně demokratickou stranou o utvoření dělnické vlády. K dohodě nedošlo pro odpor sociální demokracie, především proti podmínce komunistů, aby vláda byla odpovědná sjezdu závodních rad a aby byly utvořeny společné proletářské setniny.

Revoluční dělnické hnutí bylo v Sasku tehdy velmi silné. Kontrolní výbory a proletářské setniny byly zde nejlépe a nejpevněji organizovány, stejně tak hnutí revolučních závodních rad. Jeho zemský výbor pečoval, aby na závodech byly organizovány proletářské setniny bez rozdílu politického zaměření jejich členů a upevněny kontrolní výbory.

Sociální demokratická vláda v čele s předsedou sociálním demokratem Zeignerem kolísala stále mezi tlakem mas a snahou přidržet se buržoazie. Neváhala např. vyslat policii proti demonstrujícím dělníkům v Drážďanech a Budyšině; reakční důstojníci dali zde do dělníků střilet. Také v okresech Zwickau a Leuthen, kde dělníci během hornické stávký přímým nátlakem (internováním) donutili podnikatele vyplácet vyšší mzdy, poslala Zeignerova vláda proti stávkujícím policii a hrozila jim zavedením výjimečného stavu.³⁴

Přes všechny zásahy masy v boji neustaly a sociálně demokratická vláda byla tlačena stále více doleva. Sasku jako ohnisku revolučního hnutí hrozilo nebezpečí útoku od reakční generality, pověřené v Německu výkonnou vládní mocí. Ta zcela otevřeně shromažďovala v Prusku ozbrojené síly a stejně se koncentrovaly fašistické síly v Bavorsku. Sasku hrozil útok ze severu a z jihu.

Za této situace nabídla Zeignerova vláda 1. X. 1923 komunistům, aby vstoupili do vlády. Ohrožena buržoazií i revolučním hnutím mas, byla si vědoma, že bez komunistů se neudrží. I v tomto okamžiku se jednání rozbilo, protože sociální demokraté nebyli ochotni přijmout podmínky komunistů, obdobně jako při předchozím jednání.

Na poradách exekutivy Komunistické internacionály a KSN, které probíhaly v Moskvě od počátku září, byla situace v Sasku zvážena a exekutiva Komunistické internacionály doporučila, aby KSN do vlády v Sasku vstoupila. Bylo jasné, že situace v Německu zraje k rozhodné srážce. Pro rozvinutí boje bylo nutné využít každé vhodné pozice. Proto bylo na poradách rozhodnuto: „Pod podmínkou, že Zeignerova vláda je ochotna hájit Sasko proti Bavorsku a fašistům, musíme do ní vstoupit, ihned ozbrojit 50–60 tisíc dělníků, ignorovat generála Müllera. Stejně i v Durýnsku.“³⁵

Došlo k novým jednáním mezi KSN a sociálně demokratickou stranou, na nichž byl konečně dohodnut společný program: Obsazení úřadů spolehlivými republikány, opatření proti zastavování práce v podnicích, ozbrojení proletářských setnin v případě ohrožení republiky a přeměna kontrolních výborů v protilichevní policii. I když program neměl příliš bojovný charakter, mohl se při dobré práci komunistů stát východiskem akcí proletariátu.

Na tomto základě byla 11. X. 1923 v situaci krajního napětí v celém Německu vytvořena společná vláda za předsednictví Zeignera, sestávající ze čtyř sociálních demokratů a dvou komunistů. Komunista Boetcher byl ministrem financí, Heckert ministrem hospodářství. Kromě nich se účastnil vlády jako představitel KSN pravičák Brandler ve funkci ministerského ředitele státní kanceláře.

Programové prohlášení nové vlády však zcela zklamalo. Kromě všeobecného tvrzení, že „... nová vláda je vládou proletářské republikánské obrany“, neobsahovalo nic, co by podepřelo dělnické zájmy a co by masy mohlo získat.

Reichswehr zaútočil nyní zcela otevřeně. Generál Müller se pokusil rozbít proletářskou obranu tím, že zakázal chystaný sjezd proletářských setnin a rozpustil je stejně jako kontrolní výbory.

Nyní bylo nutné mobilizovat celou dělnickou třídu Německa k boji proti reakci. KSN vydala provolání, v němž se obrátila na členy strany s výzvou k organizaci obrany proletariátu proti velkokapitálu a militaristům.

Svou výzvou se však omezila jen na členy strany, nikoli na všechny německý proletariát, takže v masách mohl vzniknout dojem, že jde pouze o věc komunistů. Kromě toho prohlášení neobsahovalo žádné programové požadavky saské dělnické vlády, k jejíž obraně vyzývalo. Nemohlo tak mobilizovat masy k boji, jestliže tomuto boji nevytklo pochopitelné a přitažlivé cíle pro masy.³⁶

Přestože ve vládě byli komunističtí ministři, ani oni sami, ani KSN nedokázali využít této pozice k mobilizaci pracujících, tím méně pak k jejich ozbrojení, jak bylo podmínkou KI pro vstup do saské vlády.

Komunisté v saské vládě se chovali jako „luctoví buržoazní ministři“ a ani v nejmenším se nepokusili uskutečňovat to, co by se dalo nazvat programem dělnické vlády. Jednali tak, že jejich činnost byla později na V. kongresu KI nazvána „banální buržoazní komedií“. Věřeli hluboko v pravičácké úchylce a zůstali věrni téžím lipského sjezdu o dělnické vládě v rámci buržoazní demokracie. Nepokusili se tento rámec překročit ani o vlas, podrobuje se zcela svým sociálně demokratickým partnerům. Nevytyčili ve vládě ani požadavek kontroly výroby, ani přesunutí daňových břemen na bohaté, ani ozbrojení dělnictva. Naopak, dali souhlas k ostudnému zákonu o odškodnění královské saské rodiny Wetinů. Zašli tak daleko, že když generál Müller hrozil Sasku útokem, prohlásil komunistický ministr Boetcher, že není odpovědný jemu,

„...nýbrž většině sněmu a ústavě“.³⁷ Ne tedy proletariátu a masám pracujících, ale institucím buržoazního práva a státu.

Je pochopitelné, že tak důvěru mas neposílili. Nedokázali opření o masy ze saské vlády vytvořit skutečnou dělnickou vládu, nedokázali z ní udělat nástupišť k rozvinutí boje v celém Německu.

Pokus generála Müllera rozpustit proletářské setniny ztroskotal. Organizační výbor proletářských setnin v Sasku odmítl uposlechnout Müllerova příkazu a vyzval setniny, aby pokračovaly v činnosti. V důsledku toho i saská vláda dala Müllerovi odmítavou odpověď. Sjezd proletářských setnin se také sešel v Saské Kamenici. Když tento útok selhal, rozhodl se reichswehr zakročit v Sasku vojensky a generál Müller to oznámil veřejně Zeignerovi.³⁸ Dne 20. X. 1923 se dala říšská armáda na pochod proti Sasku a dělnické třídě Německa.

Avšak ani v této chvíli, kdy šlo již o vše, nedokázala KSN mobilizovat k obraně, ačkoliv německý proletariát byl k boji ochoten. Ještě nyní bylo možno útoku zabránit. KSN měla možnost obrátit se na železničáře a dopravní dělnictvo, aby zabránili vojenským transportům. Měla možnost organizovat generální stávku, která by, podobně jako za Kappova puče, ochromila zásahy buržoazie proti dělnické třídě. Konečně měla možnost vyzvat dělnictvo, aby se ozbrojilo a podobně jako za Kappova puče mohlo ozbrojenou mocí překazit nástup reichswehru a přejít případně k boji o moc.

Nic takového se nestalo. Na 21. X. 1923 svolali již dříve komunističtí ministři Boetcher a Heckert se sociálně demokratickým ministrem Graupem konferenci závodních rad, kontrolních výborů, odborů a dělnických družstev do Saské Kamenice (nyní Karl-Marx-Stadt), s programem odstranění nouze dělnictva. Ačkoliv v den konání konference táhla již vojska reichswehru proti Sasku, nebylo na programu konference nic změněno. Komunističtí ministři jednali zde dlouhé hodiny o hospodářských otázkách, o tom, co vláda v tomto směru učinila a co hodlá učinit. Teprve poté bylo navrženo jednat o zahájení generální stávky, nikoliv však z popudu zástupců KSN, ale na podnět sasko-kamenického výboru závodních rad.

Ústředí KSN několik hodin před konferencí uložilo Brandlerovi prosadit zde vyhlášení generální stávky. Brandler však upustil od prosazování tohoto rozhodnutí, jakmile sociální demokrat Graupe prohlásil, že bude-li přijato rozhodnutí o generální stávce, sociální demokraté konferenci opustí. Brandler pak ve své řeči tvrdil, že původně byl proti stávce, „protože se domnívá, že v tomto okamžiku by zahájení generální stávky mohlo působit dojmem, že proletariát nejedná v obraně“. V dalším prohlašoval, že nyní je pro stávku, jedině však tehdy, jestliže ji konference jednotně odhlasuje. Tímto způsobem nemohl a ostatně ani vážně nechtěl nihoko získat pro stávku.³⁹

Přestože na konferenci bylo minimálně 60–70 % komunistů (podle jiných tvrzení dokonce 75–80 %),⁴⁰ přestože delegáti z Bavorska, Hamburku, Berlína, Hesenska, Pruska, Duryňska i odjinud prohlásili, že proletariát z celého Německa se postaví po bok saského dělnictva, jestliže zahájí boj, souhlasil Brandler s návrhem sociálních demokratů do stávky nejít. Člen ÚV KSN Siewert vyzval pak komunisty, aby hlasovali pro odložení stávky, i když s tímto řešením nesouhlasí.

Tak se stalo, že generální stávka vyhlášena nebyla a tím padla poslední možnost odporu. Možnosti sasko-kamenické konference zůstaly nevyužity, ač-

koliv podmínky k rozpoutání odporu byly tehdy příznivé. Bylo totiž možno počítat s pomocí proletariátu v ostatním Německu. V týž den konala se v Hamburku konference dělníků loděnic, která rozhodla zahájit ozbrojené povstání pro případ, že Sasko bude napadeno. To také hamburští dělníci splnili. Ve dnech 23.—25. X. 1923 povstali k ozbrojenému boji a hrdinně bojovali proti stonásobné přesile. Přes počáteční úspěch povstání byli nuceni boj zastavit pro naprostou jeho izolaci a nečinnost vedení KSN.

I jinde v Německu vystupovali pracující na obranu saského proletariátu. Výbor závodních rad ve Stuttgartě, dělníci Leuna-Werke, horníci středního Německa v Halle, horníci Horního Slezska v Gliwicích, proletářské setniny v Duryňsku v Jeně, ve Frankfurtě dokonce konference sociálně demokratických důvěrníků, a i jinde se dělníci dožadovali zahájení generální stávkou na obranu saského dělnictva. I celý tento bouřlivý nástup a revoluční nálada mas zůstaly nevyužity.⁴¹

Reichswehr vtáhl nerušeně do Saska, říšská vláda vyzvala saskou vládu k demisi. Když ta odmítla, ozbrojený oddíl říšské armády vládu rozehnal. Podobně byla likvidována dělnická vláda v Duryňsku. Ihned nato počalo řádění soldatesky v Sasku a v celém Německu, začalo zatýkání tisíců dělníků a bezuzdný teror proti dělnické třídě, jenž vyvrcholil nařízením generála von Seeckta, jímž byly všechny organizace KSN, komunistické mládeže a KI dne 23. XII. 1923 rozpuštěny.

ZÁVĚR

Uvážíme-li všechny vylíčené události, je zřejmé, že v Německu tehdy byla příznivá situace k dosažení dělnické vlády v celé říši a k rozvinutí boje o moc.

Politická krize, projevující se v roce 1923 střídáním vlád, neschopností buržoazie zvládnout hospodářskou katastrofu, obsazením Porúří, růstem fašistických organizací a rozmachem revolučního hnutí pracujících, byla velmi hluboká. Státní aparát byl značně otřesen a namnoze nestačil potlačit revoluční hnutí mas, činnost kontrolních výborů a proletářských setnin, stávkové hnutí v květnu a červnu, protifašistické demonstrace v červenci a lidové pozdvížení proti Cunově vládě v srpnu 1923.

Masy pracujících v těchto všech hnutích vystupovaly ostře proti buržoazní vládě a jejím fašistickým oporám. Byly ochotny s nimi zúčtovat, i kdyby dosud nebojovaly za diktaturu proletariátu. Značná část sociálně demokratických dělníků vystupovala s komunisty proti reakci a zúčastnila se činnosti orgánů jednotné fronty přes zákazy vlastního vedení. Namnoze požadovali společný boj s komunisty a v Sasku dokonce donutili zemské vedení jednat s komunisty o vytvoření dělnické vlády.

Přesto všechno nedošlo k nastolení dělnické vlády, s výjimkou Saska a Duryňska, kde však tyto akce skončily neúspěchem. Buržoazii se nakonec podařilo hnutí mas potlačit a svou vládu upevnit. Kde byla příčina těchto nezdarů?

Máme za to, že hlavní příčinu nutno hledat v oportunismu části vedení KSN. Vedení nedokázalo rozpoznat vhodný okamžik k zahájení boje. Vyčkávalo stále, až zaútočí protivník, a i když ten byl několikrát velmi oslaben (květnová stávka v Porúří, červencový boj proti fašismu, srpnové pozdvížení proti Cunově vládě), nedovedlo živelně planoucí hnutí mas rozšířit a vystupňovat k vyvrcholení politické krize a dosažení dělnické vlády.

Nechalo si vnutit protivníkem dobu jednání na podzim roku 1923, kdy se již buržoazie konzolidovala a kdy po několikerém odvolání akcí KSN musely být masy nezbytně demobilizovány. Ani v tomto okamžiku, kdy se již KSN rozhodla pro ozbrojený odpor, nedovedlo vedení vnést hnutí do širokých mas a omezilo svou agitaci, zejména pro ozbrojený boj, jen na komunisty.

Vstup do saské vlády sám nebyl chybou. Chybou bylo, že KSN nedokázala dělnické vlády v Sasku využít. Neprosazovala zde ani jediný požadavek dělnické vlády: ozbrojení dělnictva, kontrolu výroby, přenesení finančního zatížení na bohaté, odzbrojení buržoazie. I když bylo jasné, že se sociální demokraté ve vládě budou takovým požadavkům vzpírat, bylo možno obrátit se na masy, odhalit zradu vůdců a prosadit navrhovaná opatření tlakem zdola.

Ukutečnění takového programu a už jeho prosazování mohlo pozdvihnout masy v celém Německu. Zejména ozbrojení saského proletariátu by rozvinulo revoluční hnutí v celé říši. Přestože vinou nerozhodného předechozího postupu KSN masy nebyly na boj dosti připraveny, byla by uvedená opatření vystupňovala jejich uvědomělost a bojeschopnost. Vedení KSN však zůstalo na svém pojetí dělnické vlády jako koalice v rámci měšťácké demokracie, neopřelo se o orgány jednotné fronty a na tom ztroskotalo.

Není pravděpodobné, že v tehdejší situaci dělnická třída Německa dosazením dělnické vlády by se vyhnula ozbrojenému boji. Na to byly pozice buržoazie příliš silné. Vždyť měla k dispozici říšskou armádu a ozbrojené fašistické organizace, nehledě ani k přítomnosti cizích armád v zemi (okupační jednotky francouzské a belgické v Porúří) a k nebezpečí intervence z venku.

Nástup dělnické třídy k moci by však dělnická vláda, zejména v době, kdy buržoazie byla oslabena (květen až srpen 1923), nesmírně usnadnila.

I když dělnická vláda v letech dvacátých nebyla míněna jako forma pokojného přechodu od kapitalismu k socialismu, byla by v každém případě ulehčila dělnické třídě její zorganizování, zpevnění, spojení širokých mas k společnému boji proti kapitalismu a možnost přechodu k boji za diktaturu proletariátu. Byla by se stala přístupem k ní.

Pro oportunistismus pravicového vedení nebyla KSN na výši úkolu a nedokázala se opřít o revoluční hnutí mas, sjednotit ho pod svým vedením a za využití všech možností vytvořit v dělnické vládě nástupišť k boji o moc.

POZNÁMKY

¹ V. I. Lenin, Spisy, sv. 31, str. 87.

² G. M. Dimitrov, Výbor z projevů a článků; str. 102—104.

³ Tamtéž.

⁴ Thesen und Resolutionen des III. Kongresses der Kommunistischen International, S. 35.

⁵ Protokoll des IV. Kongresses der KI, S. 1017.

⁶ V. I. Lenin, Spisy, sv. 9, str. 70—80.

⁷ Životní náklady stouply již v roce 1921 na dvaatřicetnásobek, zatímco mzdy pouze na třináctinásobek. Zadlužení Německa stouplu z 214 na 720 miliard RM a oběh bankovek ze 75 na 720 miliard RM. — W. Picck: Gesammelte Reden und Aufsätze, S. 255.

⁸ Povstání Spartakovců v lednu 1919, boje o vládu rad v Mnichově 1919, porážka Kap-pova puče a boje v Porúří 1920, ozbrojené povstání ve středním Německu v březnu 1921.

⁹ V. I. Lenin, Spisy, sv. 31, str. 490.

¹⁰ Např. „Einwohnerwehr“ — občanská obrana z ozbrojených měšťáků a bohatých sedláků používaná při nepokojích a stávkách k posílení policie, „Baltikum“ složené ze zbytku kontrarevolučních vojsk v baltických zemích, „Fěmy“ organizující podle středověkého vzoru vraždy politických odpůrců. apod.

¹¹ Bericht über die Verhandlungen des III. (8) Parteitages der KPD, S. 127. Při líčení poměrů v KSN je nutno lišit mezi „ústředím“ (Zentrale) a „ústředním výborem“ (Zentralausschuss), „ústředí“ bylo ústředním výborem v našem smyslu. Naproti tomu „ústřední výbor“ sestával z „ústředí“ a zástupců jednotlivých okresů. Zasedal několikrát do roka, kontroloval činnost „ústředí“, případně v době mezi sjezdy doplňoval jeho členy. Členové „ústředního výboru“ byli voleni sjezdem a on sám byl orgánem „ústředí“ nadřazeným.

¹² „Allgemeiner deutscher Gewerkschaftsbund“ v dalším ADBG, největší a nejvýznamnější odborová organizace v Německu, ovládaná zcela reformisty.

¹³ H. Remmele „Um den proletarischen Machtkampf in Deutschland“. — Die Kommunistische Internationale, Nr. 31—32, Jhg. V., s. 173.

¹⁴ Bericht über die Verhandlungen des III. (8) Parteitages der KPD, s. 35.

¹⁵ Tak již dne 27. I. 1923 usnášejí se závodní rady v Lipsku na zakládání proletářských setnin v závodech, 7. II. shromáždění závodních rad pro oblast rýnsko-vestfálskou v Essenu, 27. III. odborový svaz kovodělníků v Essenu. Proletářské setniny jsou budovány hromadně v Porůří i jinde. Svědčí o tom nejlépe májová demonstrace KSN v Berlíně, již se zúčastnily organizovaně proletářské setniny v síle 25.000 mužů. — Die rote Fahne, 27. I., 8. II., 13. III. 1923.

¹⁶ Pád Wirthovy vlády a její vystřídání vládou Cunovou. Další zbídačování způsobené placením reparací na účet pracujících. Daňový únik bohatých ve formě slev a povolování odkladů placení daní.

¹⁷ Bericht über die Verhandlungen des III. (8) Parteitages der KPD, S. 420. Tamtéž celá rezoluce o jednotné frontě a dělnické vládě, str. 145—150.

¹⁸ Protokol I. řádného sjezdu KSC, str. 12. Toto pojetí zřejmě ovlivnilo s. K. Kreibicha, jenž byl na III. sjezdu KSN jako delegát KSC, a je také autorem rezoluce I. řádného sjezdu KSC o jednotné frontě a dělnické vládě.

¹⁹ Bericht über die Verhandlungen des III. (8) Parteitages der KPD, S. 149. „Dělnická vláda není ani diktaturou rad, ani demokratickou koaliční vládou. Na druhé straně není ani náhradou za diktaturu rad: Musí vést boj o diktaturu rad a vznik dělnické vlády znamená počátek boje o diktaturu rad.“

²⁰ Die rote Fahne, 9. I. 1923.

²¹ dtto, 23. I. 1923.

²² dtto, 22. III. 1923. — I této konferenci se zúčastnil za KSC s. K. Kreibich.

²³ Protokol I. řádného sjezdu KSC, str. 29: „Dělníci Německa! Prohlašujeme-li se s Vámi solidárními, nečiníme tak jen z pocitu bratrské solidarity, nýbrž ve vědomí, že Váš osud je také naším osudem, že Vaše zotročení mělo by za následek naše otroctví — naproti tomu však Vaše osvobození z dvojího jařma, německého a francouzského kapitalismu, by přispělo také osvobození Československa.“ Bylo otištěno v „Die rote Fahne“, 11. II. 1923.

²⁴ Die rote Fahne, 2. V. 1923.

²⁵ dtto, 4. V. 1923. — Provolání KSN „K nabídec Cunovy vlády“ bylo výsledkem zasedání ÚV KSN ve dnech 16.—17. V. 1923. Viz „Bericht über die Verhandlungen des IX. Parteitages der KPD“, S. 69/73.

²⁶ Tak v hašté sociálních demokratů v Hamburku žádá shromáždění závodních rad 26. VI. 1923 společné vystoupení s komunisty. Sociálně demokratictí dělníci ve Štětíně se obracejí na KSN s žádostí vytvářet společné proletářské setniny. Shromáždění závodních rad ve Štětíně vystupuje pro společný boj všech dělnických stran a organizací. Železničáři v Geře a ve Výmaru požadují zakládání společných kontrolních výborů a proletářských setnin. Sociálně demokratictí dělníci manifestují společně s komunisty proti drahotě v Mannheimu a Solingenu. Die rote Fahne, 26., 28., 29., 30. VI., 6., 13. VII. 1923.

²⁷ „Bericht der Exekutive der KI von 15. XII. 1922 — 15. III. 1923“, str. 24—27.

²⁸ Die rote Fahne, 2. VIII. 1923. — Karel Radek, později odhalený trockista, byl tehdy významným činitelem KI a jejím zástupcem ve vedení KSN. Ovlivňoval již tak dosti pravičácky zaměřeného Brandlera a Thalheimera. Zasahoval značně do vývoje KSN a jeho názory byly přebírány pravicovým vedením.

²⁹ Die rote Fahne, 9. VIII. 1923. — Zábor věcných hodnot (Sachwerterfassung). Aby bylo ulehčeno pracujícím a zmírněna jejich bída, navrhla KSN již 27. X. 1921 opatření, která měla přesunout finanční břemena státu na bohaté. Šlo v podstatě o vyvlastnění 51 % hodnoty všech výrobních zařízení, které měly přijít do vlastnictví státu a jejichž provoz se měl nadále dít pod kontrolou dělníků a zaměstnanců. (Bericht über die Verhandlungen des III. (8) Parteitages der KPD, S. 125.) V květnu 1923 podala KSN v Reichstagu návrh příslušného zákona. Návrh byl otištěn v „Die rote Fahne“, 6. VII. 1923.

³⁰ dtto, 12. VIII. 1923.

³¹ dito, 1. IX. 1923 — z proklamace Ústředí KSN z 31. VIII. 1923 „K dělníkům, zemědělcům, úředníkům“.

³² Rovnost, 29. IX. 1923. — V době od 20. IX. do 23. VIII. 1923 a od 10. X. 1923 do 20. X. 1923 byla Die rote Fahne zastavena. Od 24. X. 1923 pak přestala vůbec vycházet. Pro tuto dobu je v této práci kromě jiných pramenů používáno i zpráv soudružského tisku československého.

³³ Rezoluce exekutivy Komunistického internacionály z 21. I. 1924 „Poučení z německých událostí“, Die KI, Nr. 31—32, Jhg. V., S. 227.

³⁴ Die rote Fahne, 3. VIII. 1923.

³⁵ Rezoluce EKI z 21. I. 1924 „Poučení z německých událostí“ — Die KI, Nr. 31—32, Jhg. V., S. 229.

³⁶ Rovnost, 16. X. 1923.

³⁷ Protokoll V. Kongr. der KI, S. 265.

³⁸ Die rote Fahne, 21. X. 1923. — V dopise Zeignerovi gen. Müller sděluje: „Říšská vláda rozhodla: Jsem pověřen obnovit a zachovat v Sasku ústavní a spořádané poměry všemi prostředky, jež mám po ruce. Uvědomuje Vás o tom prohlašuji, že oznámím důvody pro zakročení říšské obrany...“ S podobnou výzvou se obrátil generál Müller na německé obyvatelstvo.

³⁹ Rovnost, 24. X. 1923. — KSN neměla v té době již legální tisk. O průběhu konference vydala hektografovaný leták, jehož znění bylo otištěno v našem komunistickém tisku, v Rovnosti a Rudém právu. Brandler zde hlásá znovu sociálně demokratickou teorii o tom, že proletariát může bojovat teprve tehdy, když je buržoazii napaden.

⁴⁰ Protokoll V. Kongr. der KI, S. 266.

⁴¹ Die rote Fahne, 21. X. 1923.

ПОПЫТКА СОЗДАТЬ РАБОЧЕЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО В ГЕРМАНИИ (1923 Г.)

Форма подхода, приближения к пролетарской революции образуется в объективных условиях развития отдельных стран. Эти условия необходимо всегда принимать во внимание. Рабочий класс никогда не придерживался догматически определенных, навсегда данных правил и коммунистические партии на всем протяжении своей деятельности стремились к новым формам борьбы.

Эту мысль оживил В. И. Ленин после Великой Октябрьской социалистической революции. Опираясь на опыт рабочего класса-победителя в России, он применил его к положению в европейских странах и указал, что формы борьбы за приобретение власти и их завершения могут отличаться от процесса развития в России. На основании ленинских тезисов в 1921 г. была Коммунистическим Интернационалом разработана тактика единого фронта как форма борьбы пролетариата против капитализма. Эта тактика применялась и новыми коммунистическими партиями. Высшей точки она достигла образованием „рабочего правительства“ как новой формы подхода к революции. Она должна была подготовить почву для рабочего класса и облегчить борьбу за приобретение власти. Тактика единого пролетарского фронта и рабочего правительства была сформулирована IV конгрессом Коммунистического Интернационала.

Единой страной, где „рабочее правительство“ действительно возникло, была Германия. Здесь в Саксонии и Тюрингии были в октябре 1923 г. образованы легальным путем „рабочие правительства“, состоявшие из социал-демократов и коммунистов. Несмотря на благоприятное революционное положение в Германии и на поддержку масс. Коммунистической партии Германии не удалось использовать „рабочие правительства“ для того, чтобы они довели пролетариат к победе. Буржуазия, опираясь на реакционные милитаристические круги и фашистские организации, отправила в Саксонию и в Тюрингию войска и оба правительства разогнала.

Причиной неуспеха являлся тот факт, что КП Германии вследствие оппортунистических склонностей значительной части правления, а в частности вследствие правого уклона руководящих работников тогдашнего ЦК КПГ Брандлера и Тальгеймера, не сумела использовать тактику единого фронта революционным образом и мобилизовать массы к борьбе за распространение рабочего правительства на всю Германию, за его защиту и за распространение его деятельности на борьбу за приобретение власти.

Автор в своей статье стремился показать некоторые проблемы этого периода деятельности КП Германии, в частности некоторые вопросы развития мысли о новых формах перехода от капитализма к социализму.

Перевела Н. Куршова

DER VERSUCH, EINE ARBEITERREGIERUNG IN DEUTSCHLAND ZU BILDEN (1923)

Die Form, wie die proletarische Revolution in die Wege zu leiten ist, erwächst aus den objektiven Entwicklungsbedingungen der einzelnen Länder; diesen Bedingungen muß Rechnung getragen werden. Die Arbeiterklasse hat niemals an bestimmten, ein für allemal gegebenen festgehalten und die kommunistischen Parteien haben im Verlaufe ihrer Tätigkeit stets neue Formen des Kampfes angestrebt.

Diese Idee hat Lenin nach der Großen Oktoberrevolution wiederum ins Leben gerufen. Er nutzte alle Erfahrungen der siegreichen Arbeiterklasse Ruslands aus, wandte sie auf die Verhältnisse in den europäischen Ländern an und zeigte, daß die Formen des Kampfes um die Macht und dessen Gipfelpunkt von der russischen Entwicklung abweichen können. Aufgrund der Leninschen Thesen wurde durch die Kommunistische Internationale im Jahre 1921 neue Taktik der Einheitsfront als der Form des Kampfes des Proletariats gegen den Kapitalismus ausgearbeitet und in den neuen kommunistischen Parteien allmählich durchgesetzt. Sein Gipfelpunkt war die Eingesetzung der Arbeiterregierung als einer neuen Form des Weges zur Revolution, der den Boden für die Arbeiterklasse vorbereiten und ihr den Kampf um die Macht erleichtern würde. Die Taktik der Einheitsfront und der Arbeiterregierung wurde durch den IV. Kongreß der Kommunistischen Internationale formuliert.

Das einzige Land, in dem eine Arbeiterregierung tatsächlich zustande kam, war Deutschland. Hier bildeten sich in Sachsen und Thüringen im Oktober 1923 auf legalem Wege Arbeiterregierungen, die aus Sozialdemokraten und Kommunisten zusammengesetzt waren. Trotz einer günstigen revolutionären Situation in Deutschland und trotz Unterstützung durch die Massen gelang es der KPD nicht, die Arbeiterregierungen so auszunutzen, daß sie das Proletariat zum Siege führen könnten. Die Bourgeoisie, gestützt auf revolutionäre und militaristische Kreise und faschistische Organisationen, hat Sachsen und Thüringen militärisch besetzt und beide Regierungen vertrieben. Die Ursache des Mißerfolgs war der Umstand, daß die KPD infolge opportunistischer Neigungen eines beträchtlichen Teils der Führung, in der Hauptsache jedoch infolge rechtsextremistischer Abweichungen der führenden Persönlichkeiten des damaligen ZK KPD, Brandler und Thalheimer, nicht imstande war, auf revolutionäre Weise die Taktik der Einheitsfront auszunutzen die Massen zum Kampf für die Ausdehnung der Arbeiterregierung über ganz Deutschland zu mobilisieren, ihre Verteidigung und eine Erweiterung ihrer Tätigkeit in einen Machtkampf zu sichern.

Der Autor war bestrebt, einige Probleme dieser Periode der KPD-Tätigkeit und hauptsächlich einige Fragen in Bezug auf die Entwicklung von neuen Formen des Überganges vom Kapitalismus zum Sozialismus aufzuzeigen.

Übersetzt von R. Merta.

